

HZ. MUHAMMED (S.A.V.) DÖNEMİNDE
MEDİNE'DE BEDENE YÖNELİK MÜDAHALELER
INTERVENTIONS TO BODY IN EVERYDAY LIFE IN MEDINE IN THE
PERIOD OF PROPHET MUHAMMAD

İLYAS UÇAR

[Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İslâmî İlimler Fakültesi, Sıyer-i Nebi ve İslam Târîhi ABD.
PhD., Kırıkkale University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Sıyer-i Nebi and
Islamic History, Kırıkkale / Turkey
ilyasucar@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7125-8995>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 13 Mart/March 2019

Kabul Tarihi / Accepted: 16 Mayıs/May 2019

Yayın Tarihi / Published: 18 Haziran/June 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran/June

Yıl / Year: 2019 *Sayı – Issue:* 46 *Sayfa / Pages:* 173-187

Atıf/Cite as: Uçar, İlyas. “Hz. Muhammed (s.a.v.) Döneminde Medine’de Bedene Yönelik Müdahaleler-Interventions to Body in Everyday Life in Medine in the Period of Prophet Muhammad”. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi- Ondokuz Mayıs University Review of the Faculty of Divinity 46 (Haziran-June 2019): 173-187. <https://doi.org/10.17120/omuifd.539471>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.
/ This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a
plagiarism software. <http://dergipark.gov.tr/omuifd>

Copyright © Published by Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi – Ondokuz Mayıs University, Faculty of Divinity, Samsun, Turkey. All rights reserved.

Hz. Muhammed (s.a.v.) Döneminde Medine’de Bedene Yönelik Müdahaleler¹

Öz: İslâm Tarihi’nin başlangıcı ve en önemli dönemlerinden biri olarak kabul edilen Hz. Muhammed dönemi pek çok yönüyle araştırmalara konu olmuştur. Son ilâhi din İslâm ve Hz. Muhammed’in hakkında yapılan bu çalışmalarda iki önemli şehir ön plana çıkmıştır. Bu şehirlerden biri olan Mekke hazırlık aşamasını ifade ederken; Medine yeniden yapılanmanın merkezi olmuştur. Biz de bu çalışmamızda Medine gündelik hayatının sadeliği ve rutinliği içerisinde hem psikolojik hem de fiziksel yönden bedene müdahale örneklerini ele almaya çalıştık. Bu bağlamda çalışmamızda sözlüklerde genellikle “boyu, eni ve derinliği olan şey” olarak tarif edilen, mekânsallaştırılan ve şekilleştirilen bedeni, sosyolojik yönden değerlendirdik. Ayrıca tarihin her döneminde karşılığı bulunabilecek tarzda canlı örnekler ile Medine şehrinin gündelik hayatına dair çeşitli yansımalarını incelemeye gayret gösterdik.

174

OMÜİFD

Anahtar Sözcükler: İslâm Târîhi, Sosyoloji, Hz. Muhammed, Medine, Bedene Müdahale.

Interventions to Body in Everyday Life in Medine in the Period of Prophet Muhammad

Abstract: The period of the Prophet Muhammad, which was accepted as the beginning and the one of the most important times of the Islamic period, has been a subject of research in many aspects. Two significant cities came to the forefront in these studies on the last divine religion Islam and Muhammad. Mecca, which is one of these cities, represents the preparation stage while Medina has been the

¹ “Bu çalışma 2019 tarihinde tamamladığımız “Mekânın Üretimi: Hz. Muhammed Dönemi Medine’de Gündelik Hayat” başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır.” / This article is extracted from my doctorate dissertation entitled “The Production of Space: Everyday life in Medina in the Period of the Prophet Muhammed” (Ph.D. Dissertation, Ankara Yıldırım Beyazıt University, Ankara/Turkey, 2019).

center of restructuring. In this study, it has been tried to handle the examples of the intervention on body in physical and psychological aspects in the simplicity and routine of everyday life of the Medina. In this context, in our study, we evaluated the body, which is generally described in dictionaries as something with length, width and depth, spatialized and shaped, from a sociological perspective. In addition, we tried to analyze the various reflections of the everyday life of Medina with live examples that can be seen in every period of history.

Keywords: History of Islam, Sociology, Prophet Muhammad, Medina, Intervention to Body.

Giriş

Beden mahremdir² ve bedenın hem iç hem de dış çevresi vardır. Tarih boyunca bedene birey ve toplum hatta bazen iktidar (devlet) tarafından bazı müdahaleler yapılmıştır. Bu çerçevede bir bedenin başka bir bedene hükmetmesi veya hükmedilen bedenin hükmeden bedenle mücadele etmesi söz konusudur. Elbette müdahaleden kasıt tamamen olumsuz bir eylem değildir ancak bedenin sosyal aktörü olan birey bunu genellikle böyle telakki etmektedir.³

² İslâmiyete göre bu durum ilk insan olan Âdem ve Havva'nın yaratılışıyla ortaya koymuş bir durumdur. Bkz. "Ey Âdem! Sen ve eşin cennette kalın. Dilediğiniz yerden yiyin. Fakat şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olursunuz. Derken şeytan, kendilerinden gizlenmiş olan avret yerlerini onlara açmak için kendilerine vesvese verdi ve dedi ki: (Öyle ise, yasak ağacın meyvesinden yiyin ki melek olasınız yahut cennette ebediyen kalasınız)" Rabbiniz size bu ağacı ancak, melek olmayasınız, ya da (cennette) ebedi kalacaklardan olmayasınız diye yasakladı. Şüphesiz ben size öğüt verenlerdenim diye de onlara yemin etti. Bu sûrele onları kandırarak yasağa sürükledi. Ağaçtan tattıklarında kendilerine avret yerleri göründü. Derhal üzerlerini cennet yapraklarıyla örtmeye başladılar. Rableri onlara, Ben size bu ağacı yasaklamadım mı? Şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi? diye seslendi." A'raf 7/19-22. Ayrıca bkz. Mustafa Şentürk, "Kur'an'da Beden Mahremiyetini İfade Eden Temel Kavramlar", *Din Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu (27-29 Mart 2015)*, C: I, 2016, 101-115.

³ Ejder Okumuş. "Bedene Müdahalenin Sosyolojisi". *Beden Sosyolojisi*. ed. Kadir Canatan. İstanbul: Açılım Kitap, 2011, 48-49.

İntihar, adam öldürmek, şiddet, imaj, kılık-kıyafet seçimi, kişisel bakım, cezalar gibi olumlu veya olumsuz olsun pek çok durum bedene müdahalenin bir parçası olarak dikkat çekmektedir. Nasıl günümüzde çalıştığımız bir resmi kuruma mayolu veya denize paltoyla giremiyorsak her toplumun veya bireyin de kendine özgü bedene müdahaleleri yadsınamaz bir gerçekliktir. Ancak bu durum bazen cenaze ve yas zamanlarında siyah giymeye benzer şekilde evrensellik göstermektedir. Bedene bakış açısı ise toplumdan topluma farklılık arz etmektedir. Bu bağlamda yeni dine muhatap olmuş Arap toplumunun beden algısı konusunda yeterli donanıma sahip olduğunu söylemek tarihi veriler ışığında oldukça zordur.⁴ Kız çocuklarına yapılan uygulamalar⁵ kadınların bir bütün olarak toplumdaki yeri konusundaki düşünce ve tutumlar⁶ müsl gibi insan bedenine yapılan en sert müdahaleler⁷ bu olumsuzluklardan bazılarıdır. Ancak Hz. Peygamber'in yönlendirme ve öğretileriyle toplumdaki olumsuz beden algısı değiştirilmeye, kişinin kendi bedeni ve diğer tüm bedenler ile olan ilişkisi iyileştirilmeye çalışılmıştır. Örneğin, Hz. Peygamber herkesin ömrü boyunca bedenini nerede ve ne şekilde yıprattığının kıyamette kendilerine sorulacağını bildirmiştir.⁸

176

OMÜİFD

Medine'nin gündelik hayatında bedene müdahale noktasında şu hususlar ön plana çıkmıştır:

1. Tanımlama: İnsanın elinde olan veya olmayan nedenlerden dolayı sahip olduğu bazı özellikler ve durumlar bedene dair farklı yansımalar

⁴ Huriye Martı. "Hz. Peygamber'in Hadislerinde Bir Değer Simgesi olarak Beden ve Mahremiyeti". *Beden Sosyolojisi*, ed. Kadir Canatan, Açılım Kitap, İstanbul 2011, 235.

⁵ İlgili ayet: "Beyinsizlikleri yüzünden bilgisizce çocuklarını öldürenler, Allah'ın kendilerine verdiği rızkı -Allah'a iftira ederek- haram sayanlar, mutlaka ziy an etmişlerdir. Gerçekten onlar sapmışlardır. Doğru yolu bulmuş da değıllerdir." En'am 6/140.

⁶ Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâil (256/870). *Sahîhu'l-Buhârî*. Libâs 31. Dâru Beyrut: İbn Kesîr, 2002; Müslim, Ebû'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc b. Müslim Kuşeyrî (261/875). *Sahîhu Müslim*. Talak 34. Riyad: Dâru Taybe, 2002.

⁷ Buhârî, Cihad 32; Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as Sicistânî (275/888). *Sünenü Ebî Dâvûd*. Cihad 32. Riyad: Mektebetü'l-Meârif, ts.; Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (279/892). *Sünenü't-Tirmizî*. Diyât 14. thk. Muhammed Nâsiruddin Elbânî. Riyad: Mektebetü'l-Meârif, ts.

⁸ Tirmizî, Sıfatü'l-Kıyâme 1.

doğurmuştur. Mahremiyet alanı içine dâhil edebileceğimiz bu durum çoğunlukla günümüzde insan hakları bağlamında suç olarak nitelendirilmektedir. Kişiyi diğerlerinden ayıran ve kimlik olarak ifade edilen bu özellikler hukuk normlarının henüz oluşmaya başladığı Medine döneminde ayıp olarak görülmüş ve Câhiliye âdeti olarak vasıflandırılmıştır. Örneğin, Bilal-i Habeşî'yi annesinin siyahî olması sebebiyle “siyah kadının oğlu” şeklinde tanımlayan Ebu Zer Gıfârî'yi sert bir biçimde ikaz eden Hz. Peygamber: “*Ey Ebû Zer! Onu annesinden dolayı mı ayıplıyorsun? Demek ki sen, kendisinde hala cahiliye(den izler) bulunan bir kimsesin. Hizmetçileriniz sizin kardeşlerinizdir. Öyle ki Allah onları sizin ellerinizin altına emanet etmiştir. Her kimin eli altında böyle bir kardeşi bulunursa, ona yediğinden yedirsin giydiğinden giydirsin. Onlara güçlerinin yetmeyeceği zahmetli bir iş yüklemeyin. Şayet yüklerseniz, onlara yardım edin.*”⁹ buyurarak bedene müdahale noktasında yanlış tanımlamaların önüne geçmeye çalışmıştır. Bu durum günümüzde kişinin fiziksel ve psikolojik bütünlüğünü koruma hakkı olarak dokunulmaz ve devredilmez şeklinde nitelendirilirken¹⁰ mevcut dönem içerisinde İslâm ile birlikte insanların sahip oldukları engel veya kusurlardan dolayı (cüce, kel, topal vb.) kötü lakap ile çağırmak, anmak şiddetle kınanmıştır.

2. Şiddet: Günümüzde bile hala “dayak cennetten çıkmadır” gibi söylemlerin arka planında bedene müdahalenin söz konusu olması, tarih boyunca *şiddet* kavramının farklı şekillerde kendini göstermesinin bir tezahürüdür. Hakaret etmek, küfür etmek, psikolojik baskı yapmak, tehdit, sözlü ve fiili saldırı veya yaralama-öldürme gibi durumlar hep şiddetin beden üzerinde yansımalarını ifade etmektedir. Kızmak, küsmek, nefret etmek bireyin fitratında olan hislerdir ancak kişinin bu durumlarda aşırıya kaçıp kendi bedenine veya toplumda yaşayan diğer bedenlere zarar vermesi asla doğru bir davranış değildir. Bu yüzden İslâm dini hayvan olsun bitki olsun, genç olsun yaşlı olsun veya kadın olsun erkek olsun hiçbir

⁹ Buhârî, İmân 22.

¹⁰ Halil Kalabalık. *İnsan Hakları Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2009, 172; Nurten Zeliha Şahin. “Mahremiyet Alanı Olarak İnsan Bedeni”. *Din Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu (27-29 Mart 2015)*, C: I, (2016): 162.

canlıya şiddet yoluyla müdahale edilmesini tasvip etmemiştir. Hz. Aişe'den gelen rivayete göre Hz. Peygamber -Allah yolunda cihad hariç-eliyle ister kadın, isterse bir hizmetçi olsun hiç kimseye vurmamıştır.¹¹ Abdullah b. Muğaffel'den gelen şu rivâyet konunun ne kadar hassas olduğunu göstermesi açısından önem taşımaktadır. Rivayete göre Abdullah sapanla taş atan yeğenini taş atmaktan men ederek: "Rasûlullâh, sapanla fiske taşını atmayı yasakladı ve "sapanla atılan taş ile av avlanmaz, düşman da yaralanmaz -kırlmaz-öldürülmez. Çünkü o dış kıvar, göz yaralar-çıkarır" buyurdu. Abdullah'ın yeğeni tekrar sapanla taş atınca Abdullah ona: Ben sana Rasûlullâh sapanla taş atmayı yasakladı diyor um sen yine taş atıyorsun artık bundan sonra ilelebet seninle konuşmayacağım demiştir."¹²

Sahabîlerden Ebû Mesûd el-Bedrî bu hususla ilgili başından geçen bir olayı şu şekilde anlatmaktadır: "Kölemi dövüyordum. Arkamdan, "Ebû Mesûd!" diye bir ses işittim. Döndüğümde Rasûlullâh'ı karşımda gördüm ve bana: "Şunu bil ki Ebû Mesûd, Allah'ın senin üzerindeki gücü senin kölenin üzerindeki gücünden daha fazladır." buyurdu. Ebû Mesûd bu olay sonrası kırbacını bıraktığını ve kölesini azat ettiğini pişmanlıkla eklemiştir.¹³

Konumuzun başında ifade ettiğimiz gibi İslâm dini sadece insan bedenine değil her türlü canlı bedenine karşı yapılan bilinçli veya ihmalkâr olumsuz davranışı sert bir dille yasaklamıştır. Her birinin bir can taşıması dolayısıyla, hayvanların sahip olduğu hakların başında yaşama hakkı gelir. Onların bu en temel hakkıyla ilgili olarak Hz. Peygamber "Hiçbir kişi yoktur ki bir serçeyi yahut ondan daha büyük bir canlıyı haksız yere öldürsün de Yüce Allah ona bunun hesabını sormasın!"¹⁴ buyurmuş ve sebep-

¹¹ Müslim, Fedâil 79.

¹² Ma'mer b. Râşid, Ebû Urve Ma'mer b. Râşid Basrî San'ânî (153/770). *el-Câmi'*. XI, thk. Habîburrahmân A'zamî. Beyrut: Meclisü'l-İlmî, 1403, 262; Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed Şeybânî (241/855). Müsned. XXXIV, thk. Şuayb Arnavûtî, Âdil Mürşid. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001, 170; Buhârî, Zebâih ve's-Sayd 5.

¹³ Müslim, Eymân 34.

¹⁴ Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb b. Alî, (303/915). *Sünenü'n-Nesâî*. Sayd 34, Riyad: Mektebetü'l-Meârif, ts.

siz yere öldürülen serçe gibi hayvanların ahirette, “*Ya Rabbi! Falan beni, herhangi bir fayda elde etmek için değil, boş yere öldürdü!*” diyerek öldüren kişi aleyhinde davacı olacağını bildirmiştir.¹⁵ Hayvanlara yapılan şiddet bağlamında Hz. Peygamber’in başından geçen şu olay çok manidardır:

Allah Rasûlü, bir gün amcasının oğlu Abdullah b. Cafer’i bineğinin terki-sine almış gidiyordu. Derken ihtiyaç gidermek için durdu. Ensar’dan birine ait bir hurma bahçesi duvarının arka tarafına geçti. Bahçede bağlı bir devenin bulunduğunu gören Hz. Peygamber ona doğru yöneldi. Zavallı deve birden görüp inlemeye başladı ve gözlerinden yaşlar süzüldü. Bunun üzerine Hz. Peygamber, devenin yanına vardı ve şefkatli elleriyle onun kulaklarını okşamaya başladı. Hayvancağız hemen sakinleşiverdi. Zavallı hayvanın aç bırakıldığını anlayan Rahmet Peygamberi, “Kim bu devenin sahibi? Bu deve kime ait?” diye seslendi. Ensar’dan bir delikanlı, “O benimdir, ey Allah’ın Rasûlü” diyerek cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber ona döndü ve “Sana verdiği şu deve hakkında Allah’tan korkmuyor musun? Bu hayvan bana, senin onu hem aç bıraktığını hem de yordüğünü şikâyet etti!” buyurdu.¹⁶

3. Giyim-Kuşam ve İmaj: Bedene en çok müdahalenin yapıldığı alanlardan biri olan giyim-kuşam ve imaj fiziksel veya zihinsel olarak tezahür etmiştir. Hem temizliğin hem de mahremiyetin bir gerekliliği olarak zaman zaman Hz. Peygamber bazı kişilere müdahalede bulunmuş ve yanlış olan durumları düzeltmeye çalışmıştır. Örneğin saçları omuzlarına kadar uzanan bir sahabî için “*saçlarına ikramda bulun*”¹⁷ saçları darmadağınık başka bir sahabî için “*saçlarını düzelterek bir şey bulamadı mı?*”¹⁸, üstü başı kirli başka bir sahabî için ise “*şu adam elbisesini yıkayacak bir şey bulamadı mı?*”¹⁹ diyerek imaj konusunda bireylerin kişisel bakımlarına dikkat etmeleri gerektiğini vurgulamış ve gerektiğinde müdahalede bulunmuştur.

¹⁵ Nesâî, Dahâyâ 42; Komisyon. *Hadislerle İslâm*, V, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2013, 260.

¹⁶ Ebû Dâvûd, Cihâd 44; *Hadislerle İslâm*, V, 257.

¹⁷ Nesâî, Zînet 60; Ebû Dâvud, Tereccül 3.

¹⁸ Ebû Dâvud, Libâs 17.

¹⁹ Ebû Dâvud, Libâs 17.

Bunun en güzel örneği Hz. Peygamber'in ashabıyla birlikte oturduğu sırada mescide giren saç sakalı darmadağın bir adama yaptığı müdahaledir. Dışarı çıkıp kendine çeki düzen vermesi için eliyle işaret ettiği adam üstünü başını toplayarak tekrar gelince Hz. Peygamber "Sizden birinin şeytan gibi saç başı dağmuk gelmesinden, böyle gelmesi daha iyi değil mi?" diyerek insanlara fiilî bir uygulama örneği sunmuştur.²⁰ Başka bir gün ise Hz. Ömer'i tertemiz beyaz bir elbise içinde gören Hz. Peygamber: "Bunu yeni mi aldın, yoksa yıkandı mı?" diye sormuş Hz. Ömer de, "Yıkandı da ondan böyle görünüyor ey Allah'ın Rasûlü!" diye karşılık verince durumdan memnun kalan Hz. Peygamber hislerini "Yeni elbiseler giyesin" şeklinde ifade etmiştir.²¹ Tam tersi bir başka olayda ise Hz. Peygamber eskimiş elbiselerle yanına gelen Mâlik b. Nadle'ye maddi durumunu sormuş Mâlik'in develeri, koyunları, atları ve köleleri olduğunu söylemesi üzerine ona şu tavsiyede bulunmuştur: "Allah sana bir mal verdiği zaman O'nun nimetinin ve ikramının izleri üzerinde görülsün."²²

180

OMÜİFD

Saç uzatılması, taranması ve kesilmesi hususuyla ilgili olarak belli bir şekil sınırlandırılması yapmayan Hz. Peygamber, ancak göze hoş görünmeyen²³ veya ehl-i kitaba benzemek amacıyla yapılan her türlü düzenlemeden kaçınılması gerektiğini belirtmiştir.²⁴ Yine bedeni yapaylaştıracak her türlü davranışı yasaklayan Hz. Peygamber bu bağlamda: "Allah (başkasının saçından kendisine) saç ekleyen ve ekleten, dövme yapan ve yaptıranı rahmetinden uzaklaştırmıştır." ikazında bulunmuştur.²⁵

4. Cinsellik: Yaş ve cinsiyete bağlı olmaksızın beden mahremiyeti ve bedene müdahale konusunda çok ciddi uyarılar ve tedbirler alınmıştır.

²⁰ Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir Asbahî Yemenî (179/795). *Muvatta'*. Şa'r 2. thk. Muhammed Mustafa A'zamî. Yy.: Müessesetü Zâyid b. Sultân, 2004.

²¹ İbn Mâce, Ebû Abdullâh Muhammed Yezîd Rebeî Kazvinî (275/888). *Sünenü İbn Mâce*. Libâs 2. Riyad: Mektebetü'l-Meârif, ts.

²² Ebû Dâvûd, Libâs 14; Nesâî, Zînet 54.

²³ Buhârî, Libâs 72; Müslîm, Libâs 113; Ebû Dâvud, Tereccül 14; Nesâî, Zînet 5; İbn Mâce, Libâs 38.

²⁴ Buhârî, Libâs 70; Müslîm, Fedâil 90; Ebû Dâvud, Tereccül 10; Nesâî, Zînet 62.

²⁵ Buhârî, Libâs 83; Nesâî, Zînet 20.

Örneğin, iklim koşulları gereği gün içinde istirahat eden kişilerin evlerinin yapısı göz önünde bulundurularak “evlere izinsiz ve aniden girilmesi”²⁶ hususuna dikkat çekilmiştir. İslâmî açıdan sakıncalı görülen bu durum, kişisel mahremiyet bakımından anne gibi en yakın, en candan kişileri bile istisna tutmamaktadır. Şu olay bunun en bariz örneğidir: Bir kişi Hz. Peygamber’e gelerek: “Ey Allah'ın Resûlü, annemin yanına girmek için izin isteyecek miyim?” diye sormuş, “evet” cevabı alınca bu sefer: “Ama onunla aynı evde oturuyorum.” diye eklemiştir. Hz. Peygamber yeniden “izin iste” dediği halde “Ona ben hizmet ediyorum.” diyerek üsteleince Hz. Peygamber: “Ondan izin iste, onu çıplak olarak görmek ister misin?” diye sormuş, “tabii ki hayır” cevabı üzerine son kez Hz. Peygamber “O halde, izin almadan annenin yanına girme.”²⁷ buyurmuştur.

Misver b. Mahreme'nin başına gelen olay mahremiyet konusunda bedene olumlu yönde müdahalenin en önemli göstergelerinden birisidir. Olaya göre Misver b. Mahreme taş taşıdığı bir günde peştamalı çözümlü çıplak kalınca Hz. Peygamber kendisini “*Dön de elbiseni al. Çıplak gezmeyin.*”²⁸ diyerek uyarmıştır. Benzer bir örnekte ise sahabeden birisi uygun olmayacak şekilde oturmuş Hz. Peygamber ona da: “*Uyuluğunu ört. Çünkü uyuluk avrettendir.*”²⁹ diye ikazda bulunmuş eğer giyilecek elbise ince ve şeffaf bir kumaştan yapılmışsa altına astarlık giyilmesini önermiştir.³⁰ Bu örnekler haricinde mahremiyet ve müdahale zaman zaman çocuklar ve kadınlar için de geçerli olmuştur. “*Adet görme çağına gelen kızın namazı*

²⁶ İlgili ayet: Ey iman edenler! Ellerinizi altında bulunanlar (köleleriniz) ve sizden henüz bülûğ çağına ermemiş olanlar, günde üç defa; sabah namazından önce, öğleyin elbiselerinizi çıkardığınız vakit ve yatsı namazından sonra (yanınıza girecekleri zaman) sizden izin istesinler. Bu üç vakit sizin soyunup döktüğünüz vakitlerdir. Bu vakitlerin dışında (izinsiz girme konusunda) ne size, ne onlara bir günah vardır. Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz. Allah, âyetlerini size işte böylece açıklar. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Nûr, 24/58.

²⁷ Muvatta', İstî'zân 1.

²⁸ Müslim, Hayız 78.

²⁹ Tirmizî, Edeb 40.

³⁰ Ebû Dâvûd, Libâs 36.

ancak başörtüsü ile kabul edilir."³¹ uyarısı kişilerin değerli ve mahrem oldukları algısını kuvvetlendirmek için yapılmıştır. Gözleri görmediği halde Abdullah b. Ümmü Mektûm hakkında eşlerine mahremiyet konusunda dikkatli olmalarını isteyen Hz. Peygamber'in tutumu olaya bakış açısını net bir şekilde göstermektedir.

5. Sağlık ve Tıp: İnsan bazen doğuştan bazen sonradan bir takım hastalıklar veya fiziksel yoksunluklar yaşayabilir. Gündelik hayatta ortaya çıkan bu durumlar kimi zaman kişinin onurunu ve saygınlığını zedeleyecek muamelelere maruz kalsa da İslâm dini bu durumu koruma altına almıştır. Çünkü Allah kullarına birtakım sorumluluklar yüklerken elbette onları en iyi bilen olduğu için³² onlara çekemeyecekleri bir yükü asla yüklememiştir.³³ Zihinsel engelli kimseleri sorumluluktan tamamen muaf tutarken, "Âmâya güçlük yoktur, topala güçlük yoktur, hastaya güçlük yoktur." ayetiyle bedensel engellilik gibi uzun süreli ya da hastalık gibi daha kısa süreli engeller nedeniyle dinin bazı gereklerini yerine getiremeyen kimseleri bu nedenle günahkâr saymayacağını bildirmiştir.³⁴ Örneğin, Hz. Peygamber Zeyd b. Sâbit'e Nisâ sûresinin 95. ayetini yazdırdığı esnada âmâ sahabî Abdullah b. Ümmü Mektûm yanlarına gelmiş, ayeti duyunca yüreğini derin bir hüznü kaplamıştı. Bunun üzerine o: "*Ya Rasûlallah! Vallahi, eğer gücüm yetseydi ben de mutlaka cihada katılırdım.*" deyince Hz. Peygamber'e "özür sahipleri müstesna" ayeti vahyedilmişti.³⁵

Tarih boyunca olduğu gibi Medine'de de ilaçlar, ameliyatlar ve tıbbî araç-gereç ile bedene çeşitli müdahaleler de bulunulmuştur.³⁶ Örne-

³¹ Tirmizî, Salât 160.

³² Mülk 67/14.

³³ Bakara 2/286.

³⁴ Nûr 24/61; *Hadislerle İslam*. II, 535.

³⁵ İlgili ayet şu şekildedir: "Müminlerden -özür sahipleri müstesna- oturanlarla Allah yolunda cihad edenler bir olmaz." Buhârî, Tefsir 18; Müslim, İmâre 14.

³⁶ Okumuş, "Bedene Müdahalenin Sosyolojisi", 53. Özellikle grip, nezle, göz hastalıkları gibi yaygın hastalıklarla ilgili bedene yapılan müdahaleler konusunda detaylı bilgi için bkz. İlyas Uçar. "Hz. Peygamber Zamanında Medîne'de Ortaya Çıkan Hastalıklar ve

ğin Câhiliyye döneminde Külâb savaşında burnu kopan Arfece b. Esad, önce gümüşten burun yaptırmış gümüşün koku yapması üzerine Hz. Peygamber'in izniyle altından burun yaptırmıştır.³⁷ Osman b. Affân, Enes b. Mâlik ve daha sonraları pek çok sahabînin de altın diş yaptırdığı ifade edilmiştir.³⁸

Bedene müdahale örneklerinin yanında en tipik müdahale şekillerinden bir diğeri İslâm dini açısından oldukça önem arz eden sünnettir. Sünnet olma geleneği çok eskilere dayanan bir uygulamadır.³⁹ Kitab-ı Mukaddes'te bu hususla ilgili en eski haberler Yahudiler ve Mısırlılar üzerine gelmektedir. İslâmiyet'te ise bu durumun ilk defa Hz. İbrahim tarafından teşri edildiği söylenmektedir. Müslümanlarla kâfirleri birbirinden ayırması bakımından çok önemli olarak görülen sünneti bazı âlimler vacip veya farz olarak nitelendirmişlerdir. Varlığı konusunda bu kadar kuvvetli görüşler olmasına rağmen zamanı konusunda ulema ihtilaf etmiştir. Kimileri doğar doğmaz, kimisi 7 günde, kimisi 7 yaşında sünnet yapılır diye görüş bildirmişlerdir.⁴⁰

Sadece erkeklere has olan bir uygulama olmayan bu uygulamanın Hz. Hacer'in sünnet edilmesinden bu yana devam eden bir uygulama olduğu ifade edilmiştir. Ancak daha eski dönemlerde Mısır'da kız çocuklarının sünnet edildiğine dair bilgiler bu işin çok daha eskiye dayandığını

Tedavi Yöntemleri". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. IV/VIII, (2017): 196-218.

³⁷ İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî Haşimî, Basrî (230/845). *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*. VII, thk. Alî Muhammed Ömer. Mısır: Mektebetü'l-Hancî, 2001, 32; İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekîr, (235/852). *Kitâbu'l-Musanneffî'l-Ehâdîsi ve'l-Âsâr*, II, thk. Kâmil Yusûf Hevt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, ts. 124; Câhuz, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb Kinânî (255/869). *el-Bursân ve'l-Urcân ve'l-Umyân ve'l-Hülân*, Beyrut: Dâru'l-Cil, 1410, 482; İbn Kânî', Ebû'l-Hüseyn Abdülbâkî b. Kânî' b. Merzûk Ümevî Bağdâdî (351/962). *Mu'cemu's-Sahâbe*, II, thk. Salâh b. Sâlim Mısrâfî. Medîne 1318, 53; Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî (430/1038). *Ma'rifetu's-Sahâbe*. IV, thk. Âdil b. Yûsuf Azîzî. Riyad: Dâru'l-Vatan, 1998, 2229.

³⁸ İbn Sa'd. VII, 268.

³⁹ Alî Osman Ateş. *İslâm'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Adetleri*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2004, 219.

⁴⁰ Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Canan, I, 312 v.d.

göstermektedir.⁴¹ Medine döneminde ise bu iş için özel kadın sünnetçiler tutulduğu ifade edilmiştir. Ümmü Atıyye'nin başını çektiği bu sünnetçi kadınlara⁴² Ebû Dâvud'un naklettiği bir hadiste Hz. Peygamber, bu işin hem tehlikeli hem de güzellik-şehvet duygusunu azaltacağı endişesiyle: "Fazla derin kesme, çünkü böyle yapman karı-koca için daha uygundur"⁴³ diye tavsiyede bulunmuştur.

6. İnanç ve İdeoloji: Tarih boyunca tüm toplumsal düzenler, siyasal iktidarlar, ideolojiler ve dinî inanışlar beden üzerinde bir müdahale mekanizması kurgulamışlardır. Böylece hepsi beden üzerinde bir etki meydana getirmişlerdir. Örneğin, din kişinin ibadetlerinde bedeninin bazı şekillerine girmesini istemiş veya yasaklamıştır. İdeoloji ve siyasal erkler de aynı şekilde bazı emir ve yasaklar ile beden iktidarlığını ele geçirmek için türlü çabalar sarf etmiştir. Doğal olarak bu yaklaşım bazen bedenle uzlaşmayı bazen de çatışmayı ve dışlamayı zorunlu kılmıştır.⁴⁴ Medine'de bulunan üç büyük Yahudi kabilesinin hukuksal durumlardan dolayı karşılaştıkları muameleler bunun en güzel yansımasıdır. Özellikle Hendek savaşı yaptıkları ihanetin bedelini ağır bir şekilde ödemek zorunda kalan Kurayzaoğulları, kutsal kitapları Tevrat'ın hükümleri ile bağdaşacak şekilde cezalandırılmışlardır.⁴⁵

Sonuç

Tarih boyunca insanın kendiyile ve kendisi dışındaki tüm beden/cisimler ile ilişkisi merak konusu olmuştur. Bu ilişkinin içkin ve aşkın boyutları sosyolojide, beden sosyolojisi olarak özel bir araştırma alanının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Gerçek şu ki, bir beden varlığı evren içeri-

⁴¹ Ateş, 237-238.

⁴² Rıza Savaş. *İslâm'ın İlk Asrında Kadın*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2017, 193; İbrahim Canan. *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*. I, İstanbul: Akçağ Yayınları, 1993, 314.

⁴³ Ebû Mervân, Abdülmelik b. Habîb b. Süleymân Sülemî (238/853). *Edebu'n-Nisâ*. thk. Abdülmecîd Türkî. Yy.: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1992, 279; Taberî, Muhammed b. Cerîr (310/923). *Mu'cemu's-Sağîr*, I, thk. Muhammed Şekûr Mahmud Hâc Emrîr. Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1985, 92; Savaş, 193.

⁴⁴ Okumuş. "Bedene Müdahalenin Sosyolojisi". 51-52.

⁴⁵ Buhârî, Meğâzi 31; Müslim, Cihad 65.

sinde kimi zaman başka bir beden varlığına olumlu ya da olumsuz tesir etmektedir. Bu yüzden beden hem kendisiyle (iç dünya) hem de çevresiyle (dış dünya) devamlı bir temas halindedir. Medine şehri özelinde yapılmış olduğumuz bu çalışma da şunu göstermektedir ki, gündelik hayatta ortaya çıkan bu tutum ve davranışların hepsi diğer zamanlar ve toplumlarda olduğu gibi bilinçli veya bilinçsiz, doğrudan veya dolaylı bedene müdahale edilmiştir.

Kimi zaman din adına kimi zaman şahsî çıkarlar uğruna kimi zaman da siyasî konjonktüre uyacak şekilde ortaya çıkan bu müdahaleler, her toplumda kendini yeniden üretilen yeni şekillerde insanın karşısına çıkmakta ve onun zihninde ayrı bir mekân oluşturmaktadır. Bu nedenle hicretle beraber fiziksel bir değişime uğrayan Medine'de, toplumsal olarak da İslâm'ın ortaya koyduğu öğretiler ve Hz. Muhammed'in sünnetiyle birlikte bir takım bedensel müdahaleler gerçekleştirilmiştir. Olumsuz algı ve olguyu Câhiliye âdeti olarak gören bu müdahaleler, -ferdî ve fevrî istisnaları olmakla beraber- toplumun yeniden inşasında ve medeniyetin oluşmasında çoğunlukla olumlu rol oynamıştır.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullâh Ahmed b. Muhammed Şeybânî (241/855). *Müsned*. I-L, thk. Şuayb Arnavûtî, Âdil Mürşid, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Ateş, Ali Osman. *İslâm'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Adetleri*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2004.
- Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâil (256/870). *Sahihu'l-Buhârî*. I, Dâru Beyrut: İbn Kesîr, 2002.
- Câhız, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb Kinânî (255/869). *el-Bursân ve'l-Urcân ve'l-Umyân ve'l-Hûlân*. Beyrut: Dâru'l-Cil, 1410.
- Canan, İbrahim. *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*. I-XVIII, İstanbul: Akçağ Yayınları, 1993.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as Sicistânî (275/888). *Sünenü Ebî Dâvûd*. I, Riyad: Mektebetü'l-Meârif, ts.
- Ebû Mervân Abdülmelik b. Habîb b. Süleymân Sülemî (238/853). *Edebu'n-Nisâ*, thk. Abdülmecîd Türkî. Yy.: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1992.

- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî (430/1038). *Ma'rifetu's-Sahâbe*. I-VII, thk. Âdil b. Yûsuf Azîzî. Riyad: Dâru'l-Vatan, 1998.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekîr, (235/852). *Kitâbu'l-Musannef fî'l-Ehâdîsi ve'l-Âsâr*, I-VII, thk. Kâmil Yusûf Hevt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, ts.
- İbn Kâni', Ebü'l-Hüseyn Abdülbâkî b. Kâni' b. Merzûk Ümevî Bağdâdî (351/962). *Mu'cemu's-Sahâbe*. I-III, thk. Salâh b. Sâlim Mîsrâtî. Medine 1318.
- İbn Mâce, Ebû Abdullâh Muhammed Yezîd Rebeî Kazvinî (275/888). *Sünenü İbn Mâce*. I, Riyad: Mektebetü'l-Meârif, ts.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî Haşimî, Basrî (230/845). *Kitâbü't-Tabakâtî'l-Kebîr*. I-X, thk. Alî Muhammed Ömer. Mısır: Mektebetü'l-Hancî, 2001.
- Kalabalık, Halil. *İnsan Hakları Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayınları, 2009.
- Komisyon. *Hadislerle İslâm*. I-VII, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2013.
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir Asbahî Yemenî (179/795). *Muvatta'*. I-VIII, thk. Muhammed Mustafa A'zamî. Yy.: Müessesetü Zâyid b. Sultân, 2004.
- Ma'mer b. Râşid, Ebû Urve Ma'mer b. Râşid Basrî San'ânî (153/770). *el-Câmü'*. I-XI, thk. Habîburrahmân A'zamî. Beyrut: Meclisü'l-İlmî, 1403.
- Martı, Huriye. "Hz. Peygamber'in Hadislerinde Bir Değer Simgesi olarak Beden ve Mahremiyeti". *Beden Sosyolojisi*. ed. Kadir Canatan. İstanbul: Açılım Kitap, 2011.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc b. Müslim Kuşeyrî (261/875). *Sahîhu Müslim*. I-II, Riyad: Dâru Taybe, 2002.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb b. Alî, (303/915). *Sünenü'n-Nesâî*. I, Riyad: Mektebetü'l-Meârif, ts.
- Okumuş, Ejder. "Bedene Müdahalenin Sosyolojisi". *Beden Sosyolojisi*. ed. Kadir Canatan. İstanbul: Açılım Kitap, 2011.
- Savaş, Rıza. *İslâm'ın İlk Asrında Kadın*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2017.
- Şahin, Nurten Zeliha. "Mahremiyet Alanı Olarak İnsan Bedeni". *Din Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu (27-29 Mart 2015)*. C: I, (2016): 162.
- Şentürk, Mustafa. "Kur'an'da Beden Mahremiyetini İfade Eden Temel Kavramlar". *Din Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu (27-29 Mart 2015)*. C: I, (2016): 101-115.

Taberî, Muhammed b. Cerîr (310/923). *Mu'cemu's-Sağîr*. I-II, thk. Muhammed Şekûr Mahmud Hâc Emrîr. Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1985.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (279/892). *Sünenü't-Tirmizî*. I, thk. Muhammed Nâsiruddin Elbânî. Riyad: Mektebetü'l-Meârif, ts.

